

**AZƏRBAYCANIN İSLAM KONFRANSI
TƏŞKİLATI İLƏ ƏLAQƏLƏRİNİN YARANMASI
(1991-1993 - cü İLLƏR)**

SƏİDƏ QULİYEVA,

BDU-nun Azərbaycanşünaslıq

Elmi-Tədqiqat Mərkəzinin kiçik elmi işçisi

*İslam Konfransı Təşkilatının yaranmasının
40 illiyinə həsr olunur*

XIX əsrdən başlayan İslam reformasiyası və milli azadlıq hərəkatı nəticəsində XX əsrin əvvəllərində bir sıra müsəlman xalqları, həmçinin Azərbaycan xalqı müstəqil dövlətini yarada bilmişdir, XX əsrin 20-ci illərindən isə dini prinsiplər əsasında beynəlxalq təşkilatların yaranması prosesi başlamış və müəyyən inkişaf mərhələləri keçdikdən sonra 1969-cu ildə İslam dünyasının ilk beynəlxalq dövlətlərarası təşkilatı - İslam Konfransı Təşkilatı yaranmışdır.

Azərbaycanda 70 il ərzində sovet sisteminin qadağalarına baxmayaraq, xalq hələ də İslam ənənələrini qoruyurdu. 1991-ci ilin oktyabrında Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi bərpa edilən dövrdə, hətta Ermənistan tərəfdən təcavüzə məruz qalmasına baxmayaraq, İslam ölkələri ilə iqtisadi-mədəni əlaqələr genişlənməyə başlamışdır. Bu əlaqələrin İslam dünyasının beynəlxalq təşkilatları, xüsusilə İKT səviyyəsinə qaldırılması isə bir sıra siyasi, sosial-iqtisadi maraqlarla bağlı olmuşdur.

SSRİ-nin dağılması İKT və nüfuzlu İslam ölkələrini bir sıra reallıqlarla üz-üzə qoymuşdu. Belə ki, Qərb ölkələri SSRİ-dən ayrılıb yeni müstəqillik qazanmış ölkələrlə öz maraqlarına uyğun siyasi və iqtisadi əlaqələr qurmaqda maraqlı idilər. Buna görə də regiona Türkiyə vasitəsilə İslamdan kənar Avropa modelinin gətirilməsini, yəni dünyəvi dövlət modelinin qurulmasını müdafiə edirdilər. İslam ölkələri isə dini və iqtisadi maraqlara görə qərb ölkələri ilə toqquşmaq istəmirdilər (10, s. 560; 18; 19). İKT müstəqillik əldə etmiş müsəlman dövlətlərinin iqtisadi inkişafına hərtərəfli kömək göstərə biləcək maliyyə strukturu və fondlara malik olduğundan, həmin dövlətlər tərəfindən çox əhəmiyyətli görünür. Çünki digər beynəlxalq İslam təşkilatlarından fərqli olaraq, İKT maliyyə strukturu və fondlarla yanaşı, dünya ictimaiyyətinə «çıxmaq» imkanlarına malikdir. Dövlət müstəqilliklərinin tanınması isə ilk vəzifələrdən biridir. Bu səbəblərdən, İKT bu dövlətlərin, o cümlədən keçmiş SSRİ-nin müsəlman respublikalarının üzvlük üçün müraciət etdikləri ilk beynəlxalq təşkilatlardan biridir. İKT müstəqillik qazanmış ölkələrin bu ümidlərini doğruldur, İslam maliyyə strukturları tərəfindən onlara kömək göstərilir.

Azərbaycan İKT-yə üzv olduğu dövrdə ölkəyə Ermənistanın təcavüzü güclənməkdə idi. Buna görə də digər keçmiş sovet respublikalarından fərqli olaraq, Azərbaycana dünya ictimaiyyətinə real vəziyyəti çatdırmaq və informasiya blokadasından çıxmaq, həmçinin müharibədə evlərindən didərgin düşmüş əhaliyə və yaralılarına kömək lazım idi.

Azərbaycan məhz bu problemlərinin həllində İKT-yə ümid edirdi.

Xarici işlər nazirlərinin XX İslam Konfransının (8 avqust 1991, İstanbul) İcraiyyə Komitəsinə üzv seçilmiş Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə bunları nəzərə alaraq, SSRİ tərkibindəki müsəlman respublikaların İKT-yə üzv olunmasının zəruriliyini, o cümlədən Ermənistanın Azərbaycana təcavüzünə qarşı İslam ölkələrinin köməyinə ehtiyacı olduğunu bildirmişdir (11, s. 29-30; 14, s. 324, 336). Bu təklifə əsasən, Azərbaycan, SSRİ tərkibində olan digər respublikalar və Bosniya-Herseqovinanın nümayəndələri İKT-nin VI Sammitinə (1991, Dəkkə) dəvət olunsalar da, Sammitdə yalnız Azərbaycan, Qazaxıstan və Bosniya-Herseqovinanın nümayəndələri iştirak etmişdilər. Pakistanın «Qeyri-müsəlman dövlətlərinin müsəlman əhalisinin müdafiəsi» layihəsi müzakirə edilərkən, İran İslam Respublikasının xarici işlər naziri Əli Əkbər Vilayətinin təklifi, Türkiyə, Pakistan və digər dövlətlərin razılığı ilə Azərbaycanın İKT-yə üzv qəbul olunması məsələsi gündəliyə daxil edilmişdir (14, s. 336-337; 17, s. 189-195). VI İslam Sammitinin Yekun qətnaməsində Azərbaycana üzv dövlət, Albaniya respublikasına isə müşahidəçi dövlət statusu verildiyi göstərilir (15).

Bu təşkilata üzv qəbul edilməsi ilə Azərbaycan beynəlxalq və regional təşkilatlarda təmsil olunaraq, dünya siyasətində mövqeyini möhkəmlətmək üçün ilk addımlarından birini atdı: ölkəmizin qarşısında beynəlxalq aləmdə yeni imkanlar açıldı, müsəlman dünyasının informasiya və siyasi dayaq imkanlarından istifadə şansı əldə etdi. Xüsusilə, o vaxt Ermənistanın işğal etdiyi Azərbaycan ərazilərinin azad edilməsi, əhalinin öz evlərinə qayıtması, ümumiyyətlə, problemin sülh yolu ilə həll olunması üçün İKT və ona üzv dövlətlər mühüm rol oynaya və Azərbaycanın ehtiyacı duyduğu beynəlxalq dayaq ola bilərdilər.

Görkəmli siyasətçi və dövlət xadimi Heydər Əliyev Azərbaycanın İKT-yə üzv olmasını yüksək qiymətləndirərək demişdir ki, *Azərbaycan keçmiş SSRİ respublikaları arasında bu təşkilata üzv olan ilk dövlətlərdən biridir. Biz bu təşkilatın üzvü olmaqdan çox məmnunuq və onun işində daim fəal iştirak etməyə*

maraq göstəririk. Keçmiş İttifaqın tərkibində olan müsəlman dövlətlərinin, o cümlədən Azərbaycanın beynəlxalq yardıma çox böyük ehtiyacı vardır(1, s. 215; 9).

Azərbaycanın İKT-yə üzv olması prosesinin iştirakçısı olmuş Şeyxülislam A.Paşazadə bu hadisəni respublikanın tanınması yolunda ilk rəsmi addım kimi qiymətləndirmiş və BMT-nin 44 üzvünün Azərbaycanın müstəqilliyini tanınması üçün təminat yarandığını bildirmişdir (14, s. 341).

Azərbaycan-İKT əlaqələrinin ilk tədqiqatçısı olan V.İbayev Azərbaycanın İKT-yə qəbul olunmasının hüquqi qiymətini verərək qeyd edir ki, «bu, həmin beynəlxalq təşkilata daxil olan 45 dövlətin Azərbaycanın müstəqilliyini rəsmən tanınması üçün əsas oldu. Azərbaycanın suveren müstəqil dövlət kimi başqa beynəlxalq təşkilatlara daxil olmasında, dünya müsəlman dövlətləri, həmçinin digər dövlətlər tərəfindən tanınmasında, Azərbaycanla ikitərəfli diplomatik əlaqələrin yaradılmasında, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkarlıq siyasətinin beynəlxalq səviyyədə pislənməsində İslam Konfransı Təşkilatına üzv qəbul edilməsinin böyük əhəmiyyəti oldu» (11. s. 30).

Təşkilata üzv olduğu dövrdən başlayaraq, İslam dövlətləri tərəfindən Azərbaycanın müstəqilliyi tanındı. Bu proseslə paralel olaraq 1992-ci ilin yanvarından Müstəqil Dövlətlər Birliyinə (MDB) üzv dövlətlər ilə ərəb ölkələri arasında müntəzəm qarşılıqlı əlaqələr, diplomatik münasibətlər yaradılmağa, səfirliklər açılmağa başlandı. Qeyd etmək lazımdır ki, göstərilən söylər nəticəsində bu dövrdə Azərbaycanın 17 müsəlman ölkəsi ilə diplomatik əlaqələri yaradılmışdır (8). İlk olaraq Türkiyə, İran, Birləşmiş Ərəb Əmirliyi, Səudiyyə Ərəbistanı və digər İslam dövlətləri Azərbaycanla diplomatik əlaqələr qurmağa, həmçinin beynəlxalq tədbirlərdə Azərbaycanın maraqlarını müdafiə etməyə başladılar. 1992-ci ilin avqustunda ikitərəfli diplomatik, iqtisadi, mədəni və humanitar əlaqələri genişləndirmək məqsədilə Türkiyənin İstanbul, İranın Təbriz şəhərində Azərbaycanın Baş konsulluğu fəaliyyətə başladı. 1992-ci ildən isə səfirliklər açılmağa başladı (4, s. 63; 5, s. 66; 6, s. 173-174, 176-177, 179-180). Lakin ikitərəfli əlaqələrin yaradılmasında bir sıra problemlər mövcud idi. Keçən dövr təsdiq etdi ki, həm MDB-yə daxil olan müsəlman dövlətləri, həm də ərəb ölkələri diplomatik nümayəndəliklərə sahib olmaq üçün maliyyə və kadr imkanlarına malik deyildilər. Onlar nümayəndəliklərin bir mərkəzdə birləşdirilməsi təcrübəsindən istifadə etməli olurdular.

İran, Türkiyə, Misir, BƏƏ bu dövlətlərlə əlaqələrin yaradılmasına daha fəal yanaşırdılar. Qarşılıqlı səfərlər zamanı müxtəlif ərəb liderlərinin müraciətlərinin təhlili bir sıra məsələləri aydınlaşdırmağa imkan verir. Belə ki, varlı neft ölkələri, onların təşkil etdikləri beynəlxalq siyasi və dini təşkilatlar MDB ölkələrinə, başlıca olaraq Orta Asiya və Azərbaycana ilk növbədə İslamın yayılmasına köməklik göstərəcəklərinə vəd verir, bundan sonra ikinci, hətta üçüncü yerdə onların bu gün ehtiyacları olduğu iqtisadi məsələlər gəlirdi (11, s. 29; 14, s. 304-413; 18). Keçmiş sovet respublikalarında iqtisadi maraqlarını təmin etmək üçün rəqibləri qabaqlayaraq İnvestisiya qoymağa, birgə müəssisələr yaratmağa, əlverişli bazarlar ələ keçirməyə can atırdılar. Qərb ölkələri ilə rəqabətdə üstünlük qazanmaq üçün Sovet hakimiyyəti illərində mövcud olmuş əlaqələrdən də istifadə edirdilər. Bu ölkələrə səfərlər əlaqələrin genişləndirilməsi və konkret məsələləri həll etmək üçün əhəmiyyətli olurdu. Məsələn, 1992-ci ilin yanvarında Misir Ərəb Respublikasının xarici işlər naziri X.Kandil keçmiş SSRİ-nin beş İslam dövlətinə səfər etdi. Səfərin yekununda o, MƏR hökumətini MDB-nin başqa ölkələri ilə əməkdaşlıq etməyə çağırır, bu dövlətlərin satış bazarlarının sənaye cəhətdən inkişaf etmiş dövlətlər tərəfindən tutulmasını qabaqlamağın əhəmiyyətli olduğunu bildirirdi (18; 19).

1992-ci ilin noyabrında Azərbaycan Respublikasının xarici işlər naziri MƏR-ə səfər edərək, Azərbaycanın Misirlə əməkdaşlığı bütün sahələrdə inkişaf etdirmək arzusunda olduğunu demişdi. Səfər müddətində Azərbaycan və MƏR arasında bir sıra məsələlər müzakirə edilmiş, ölkələr arasında mədəniyyət sahəsində əməkdaşlıq haqqında, o cümlədən mütəxəssis və tələbə mübadiləsini nəzərdə tutan Saziş imzalanmışdı. 1992-ci ilin martında isə Liviya nümayəndə heyəti Azərbaycanda olmuş, bir sıra sahələrə dair sazişlər imzalanmışdır. Ümumiyyətlə, İslam ölkələri ilə nümayəndə heyətlərinin səfərləri tədricən dövlət rəhbərləri səviyyəsinə qədər yüksəlmişdir.

Azərbaycanın təşkilata üzv olduğu ilk illərə nəzər saldıqda bu dövrdə əlaqələrin ancaq humanitar və mənəvi dayaq səviyyəsində olduğunu görürük. Bu isə ölkədəki ağır siyasi, sosial-iqtisadi vəziyyət, xüsusilə Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü ilə əlaqədar idi.

Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri Şeyxülislam A.Paşazadənin müraciətinə əsasən, 1992-ci ilin martında Dağlıq Qarabağda gedən hərbi əməliyyatlar, müharibə vəziyyəti və müharibənin nəticələrinin öyrənilməsi üçün vəziyyətlə tanış olmaq məqsədilə İKT-nin Baş katibinin müavini Məhəmməd Möhsinin rəhbərliyi ilə Azərbaycana komissiya göndərilmişdir (8, s. 43; 10, s. 530). Komissiya üzvləri Dağlıq Qarabağdakı vəziyyətlə tanış olmaq və problemin həlli yollarının araşdırılması məqsədilə respublika rəhbərliyi ilə görüşmüşdür. Eyni zamanda, Ermənistan, İran, Türkiyə və Rusiyaya səfər edərək bu dövlətlərin xarici işlər nazirliklərinin rəsmi nümayəndələri ilə də görüşmüşdülər (12). Komissiyanın işinin nəticəsində Baş katib Həmid əl-Qabid atəşin dayandırılması, Dağlıq Qarabağın müsəlman icmasına kömək göstərilməsi barədə 1992-ci il martın 31-də dünya dövlətlərinə, beynəlxalq təşkilatlara, o cümlədən İKT-yə üzv dövlətlərə və humanitar təşkilatlara müraciət etmişdir (müraciət aprelin 1-də KİV vasitəsilə yayılmışdır) (8, s. 327; 10, s. 530).

Azərbaycandakı vəziyyətlə əlaqədar məsələyə, konkret olaraq, Dağlıq Qarabağ məsələsinə növbəti dəfə xarici işlər nazirlərinin V Fövqəladə İslam Konfransının (17-18 iyun 1992, İstanbul) Yekun qətnaməsində rast gəlinir. Konfransa sədrlik edən Türkiyənin Baş naziri Süleyman Dəmirəl, Türkiyə və Azərbaycan xarici işlər

nazirlərinin çıxışlarında Ermənistanın təcavüzü və Azərbaycandakı vəziyyət barədə məlumat vermişdirlər. Qətnamənin 15-ci maddəsində Ermənistanın təcavüzü barədə məlumat verilmiş və təşkilatın Azərbaycanı müdafiə edəcəyi bildirilmişdir. Həmin ilin sentyabrında isə İKT xarici işlər nazirlərinin BMT iclasından əvvəl koordinasiya toplantısının Yekun sənədinə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi barədə maddə daxil edilmişdir (16).

1993-cü il aprelin 2-də Kəlbəcər rayonunun işğalından sonra İKT-nin və Azərbaycan Respublikasının BMT-dəki nümayəndələri Ermənistanın təcavüzkar kimi tanınması, münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsi barədə BMT Təhlükəsizlik Şurasına müraciət etmişdirlər. BMT TŞ-nin sədri döyüşlər barədə narahatlığını bildirən bəyanatla çıxış etsə də, İKT nümayəndələri bununla kifayətlənməyərək bəyanat vermişdirlər (2; 11, s. 32). Bir neçə gün sonra xarici işlər nazirlərinin XXI İslam Konfransında (25-29 aprel 1993, Kəraçi) isə Ermənistanın təcavüzü barədə ilk rəsmi beynəlxalq sənəd - «Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişə haqqında» Qətnamə (12/21-P) qəbul edilmişdir. Əlavə edək ki, İKT-nin bu konfransından bir gün sonra Pakistan İslam Respublikasının BMT TŞ-yə sədrlik etdiyi 1993-cü il 30 aprel tarixli 3205-ci iclasında BMT-nin Dağlıq Qarabağa aid ilk qətnaməsi (Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə dair 822 nömrəli qətnamə) qəbul edilmişdir. Ümumiyyətlə, BMT 1993-cü ilin aprelindən məhz İKT-nin və Azərbaycanın BMT-dəki nümayəndəliyinin birgə fəaliyyəti, o cümlədən onların BMT TŞ-nin sədrinə müraciətləri əsasında problemlə əlaqədar qətnamələr verməyə başlamışdır. Qeyd edək ki, 1992-1993 - cü illərdə BMT-də Azərbaycan nümayəndə heyətinə Həsən Həsənov başçılıq etmişdir (13, s. 47-51).

İKT ilə əlaqələrin ilkin dövründə Azərbaycan İslam dünyasının problemlərinə də münasibət bildirməyə çalışmışdır. 1992-ci il iyunun 9-da Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Bosniya və Herseqovinada baş verən hadisələrlə əlaqədar bəyanat vermişdir. Bəyanatda hərbi əməliyyatların dayandırılması, BMT və ATƏT-in münaqişənin həllinə kömək etməsi üçün müraciət olunmuşdur (3, s. 211; 17, s. 187).

Beləliklə, Azərbaycanın İKT ilə əlaqələrinin ilk dövrünü (1991-1993 - cü illər) təhlil etdikdə belə nəticəyə gəlmək olar ki, müstəqil xarici siyasətin ilk addımlarının atıldığı bu dövrdə İKT ilə əlaqələr zəif olsa da, əlaqələrin inkişafında əhəmiyyətli bir mərhələ olmuşdur. Bu dövrdə xarici siyasət sahəsində bir sıra daxili və xarici amillərlə əlaqədar çətinliklər və systemsizlik mövcud idi (9; 10, s. 222, 226-229). Müharibənin yaratdığı sosial-siyasi gərginlik də Azərbaycanın xarici siyasətinə və beynəlxalq fəaliyyətinə, qonşu dövlətlərlə münasibətlərinə təsir göstərmişdir. Həmin dövrdə Azərbaycan Xarici işlər nazirliyi səviyyəsində İKT-nin bir necə tədbirində iştirak etmişdir (1; 7). Təşkilatın ilk günlərdən Dağlıq Qarabağ müharibəsinə diqqət göstərməsi isə məhz İran, Türkiyə və Pakistanın təşəbbüsünün nəticəsi olmuşdur. Dünya dövlətlərinə və beynəlxalq təşkilatlara Azərbaycanın müharibədən zərərçəkən əhalisinə kömək göstərmək, bu məsələyə diqqətlə yanaşmaq üçün müraciət edilmiş, dünya mətbuatında Ermənistanın təcavüzü barədə bəyanatlar verilmişdir. Heydər Əliyev bu dövrü qiymətləndirərək bildirmişdir ki, «*Ötən üç ildə Azərbaycan İKT-ilə müəyyən əməkdaşlıq etsə də, bu, çox da səmərəli olmayıb... əgər bu müddət ərzində intensiv işlər görülsəydi, ölkəmizin beynəlxalq aləmdə mövqeyi daha möhkəm olardı, öz müstəqil siyasətini yeritmək üçün o, daha böyük imkanlara malik olardı...*» (9, 3-cü kitab, s. 33-41).

Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev 25 illik fəaliyyəti nəticəsində İKT-nin dünya siyasətində mühüm amilə çevrildiyini bildirərək demişdir ki, İKT «*...müasir dünyanın global və regional problemlərinin həllinə sanballı təsir göstərir. Amma etiraf etmək lazımdır ki, biz islam dünyasının və öz təşkilatımızın nəhəng potensialından hələ heç də tam, istənilən səviyyədə istifadə edə bilməmişik. Biz nəinki təkcə öz xalqlarımızın, həm də bütün dünyanın tərəqqisi işində daha sanballı, daha təsirli rol oynaya bilərik və oynamalıyıq...*» (9, 13-cü kitab, s. 345).

2009-cu il sentyabrın 25-də İslam dövlətlərinin İKT tərkibində həmrəyliyin 40 ili tamam olur. Bu illərdə təşkilata üzv dövlətlərin sayı 25-dən 57-yə çatmış, üzv dövlətlər arasında əlaqələr həyatın bütün sahələrini əhatə etmişdir. XX əsrin sonlarından başlayaraq dünyada baş verən proseslərə daha fəal münasibət bildirməyə və təsir etməyə, İslam ölkələrinin maraqlarını qorumağa nail olmuşdur. Azərbaycan bu illərdə İKT, onun qurumları və üzv dövlətləri ilə əlaqələrini inkişaf etdirmiş, bu təşkilat vasitəsilə İslam sivilizasiyasının imkanlarından hərtərəfli istifadə etmək üçün təşəbbüs göstərmiş və təşkilatın fəal üzvlərindən birinə çevrilmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Azərbaycan beynəlxalq aləmdə. 5 cildə. Bakı, «Göytürk», 1996-1999.*
2. *Azərbaycan qəzeti. 10 aprel 1993-cü H.*
3. *Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin arxivi. Fond 2941. Siyahı 1. İş 48 s. 229.*
4. *Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin arxivi. Fond 2941. Siyahı 1 İş 54 s. 300.*
5. *Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin arxivi. Fond 2941. Siyahı 1 İş 55 s. 232.*
6. *Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin arxivi. Fond 2941. Siyahı 1 İş 141 s. 181.*
7. *Əliyev Heydər və Şərq. 6 cildə. Bakı, «Çaşıoğlu», 2005.*
8. *Əliyev Heydər və Şərq. 6 cildə. V kitab. İKT dövlətləri. Bakı, «Çaşıoğlu», 2005, s. 357.*
9. *Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. 20 cildə. Bakı, «Azərnaşr», 1997-2007.*
10. *Həsənov Ə. Müasir Beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Dərslük. Bakı, «Azərbaycan», 2005, s. 752.*

11. İbayer V. *İslam Konfransı Təşkilatı*. Bakı, «Elm», 1998, s. 87.
12. «Kommunist» qəzeti. 18 mart 1992-ci il.
13. Qasımlı M., Hüseynova E. *Azərbaycanın xarici işlər nazirləri*. Bakı, «Adiloğlu», 2003, s. 112.
14. *On ikinci Şeyxülislam*. Bakı, «Əlhuda» nəşriyyatı, 1999, s. 470.
15. *Final Communique of the Sixth Islamic Summit Conference (Session of Al-Quds Al-Sharif, Concord And Unity)*. Dakar, Republic of Senegal, 3-5 jamada al-thani 1412 h (9-11 december 1991). OIC. //http://www.oic-oci.org/english/conf/is/6/6th-is-summit.htm#FINALCOMMUNIQUE
16. *Final Communique of the Fifth Extraordinary session of the Islamic Conference of Foreign Ministers*. Istanbul, Republic of Turkey, 16-17 Zul hijjah 1412h (17-18 June 1992)//http://www.oic-oci.org/english/conf/fm/AII%20Download/5Ext/5Ext-FC-En.pdf
17. Шакирзаде Н. *Содружество Независимых Государств (СНГ). Азербайджанская Республика во внешнеполитических и внешнеэкономических процессах (1991-2006 гг.)*. Баку, «Сада», 2007, с. 512.
18. Захарюк А.М. СНГ. Поиск путей сотрудничества со странами Арабского мира. *Дипломатический ежегодник*, 1999. Москва, "Научная книга",//http://middleeast.org.ua/articles/20.htm
19. Хасанов Р. Организация Исламская Конференция и мусульманские государства СНГ.// *Центральная Азия и Кавказ*. 1997, №11. //http.www. ca-c. org/journal/11-1997/st_03_hasanov. shtml

РЕЗЮМЕ

Установление отношений Азербайджана с Организацией Исламская Конференция (1991-1993 гг.)

В статье исследуются процессы установления первоначальных отношений мусульманских республик бывшего СССР со странами-участницами Организации Исламская Конференция, их членство в ОИК, политика ОИК и принятые ею резолюции 1991-1993 гг., осуждающие оккупацию Азербайджана Арменией.

В ходе исследования использовались официальные документы Организации Исламская Конференция, исследования азербайджанских и зарубежных специалистов.

SUMMARY

Formation of the Azerbaijan's relation with Organization of Islamic Conference (1991-1993)

Present article is observe the process of establishment relation as the first stage with Muslims republic by the former Soviet Union countries which takes part in Organization of Islamic Conference (OIC) and their membership in OIC, providing resolution which was accepted in 1991 - 1993 years. Resolution itself is the discussing the Armenian occupation in Azerbaijan territory.

According to this article there was used an official papers of the OIC and also was used Azerbaijani, foreign researchers as the resource.